

## ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В ТУРИСТСЬКОМУ ПОХОДІ

*В статті розглядаються можливі небезпечні фактори, які можуть зустрітися на маршруті в спортивному гірському, пішохідному поході. Поради керівникам та учасникам активного туризму в оформленні документів туристського спортивного походу. Правильне моделювання та складання нитки маршруту.*

*Ключові слова: безпека, нитка маршруту, маршрутно-кваліфікаційна комісія.*

*В статье рассматриваются возможные опасные факторы, которые могут встретиться на маршруте в спортивном горном, пешеходном походе. Советы руководителям и участникам активного туризма в оформлении документов туристского спортивного похода. Правильное моделирование и составление нити маршрута.*

*Ключевые слова: безопасность, нитка маршрута, маршрутно-квалификационная комиссия.*

*The article considers possible dangerous factors that may be encountered on the route in a sports mountain, hiking. Advice for leaders and participants of active tourism in the design of documents for a tourist sports trip. Correct modeling and assembly of the route thread.*

*Key words: safety, route thread, route qualification commission.*

**Постановка проблеми.** В останні десятиріччя активний туризм перетворився в помітну складову туристської індустрії, виступаючи важливим фактором, що впливає на рівень зайнятості населення, стимулюючи виробництво товарів та послуг, який розвиває інфраструктуру і комунікації в регіонах.

Серед факторів, що стримує потік туристів, є низький рівень безпеки туристів в активному туризмі. Кількість людей, що займаються активними видами туризму з кожним роком збільшується. Цепевним чином стимулює розвиток пішохідного, гірського туризму, альпінізму, сплави по гірським річкам, спелеотуризм, велотуризм тощо. Аналізуючи дані нещасних випадків травматизму на території України, то їх кількісний показник невинно зростає. Основні причини травматизму на маршрутах з активного туризму поділяються таким чином: малий досвід керівника походу; слабка фізична та моральна підготовка учасників походу, переохолодження тощо.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Аналізуючи нещасні випадки Абрамов В. В. констатував низку причин, які припускалися при проходженні туристського маршруту, а саме: грубі порушення графіка руху, навмисна самовільна зміна затвердженого маршруту, істотні помилки надання медичної допомоги, порушення вимог безпеки при русі в закритому льодовику, недостатня фізична підготовленість, велика кількість тактичних помилок тощо [1, с. 293].

Дослідження А. Я. Булашева по даній тематиці свідчать, що причини, які викликають аварійні ситуації, наступні: недостатня підготовка до походу, недостатній туристський досвід, невиконання команд керівника, відсутність дисципліни, невміле використання страховки, недостатня фізична, технічна і тактична підготовка, відставання від групи, самовільна розвідка, самостійне подолання складних ділянок маршруту, самостійний вихід на небезпечну ділянку, лихацтво на маршруті, незгода з рішенням керівника, конфлікт серед учасників походу, страх, паніка, сум'яття в складній ситуації, відсутність навичку в наданні першої допомоги при захворюванні чи травматизмі [2, с. 194].

**Виклад основного матеріалу.** Як показує аналіз наукової літератури, високий рівень травматизму має місце серед туристів, які подорожують у гірських районах України. Зашкодити здоров'ю туриста на маршруті можна різними способами: ударом каміння, тваринним укусом, потраплянням води в дихальні шляхи, замерзання (переохолодження) та іншими причинами, тому травми, як правило відбуваються при небезпечній взаємодії навколишнього середовища. Для похідних умов до певної кількості небезпечних випадків можна віднести й внутрішні больові процеси в організмі людини – серцевий напад, гострий приступ апендикса, припадок епілепсії, коли пошкодження організму трапилось раптово, а сам випадок короточасний. Разом з тим пошкодження організму зв'язані з довгостроковою взаємодією несприятливих факторів, слід, напевно, рахувати своєрідною туристською «професійною» хворобою.

В більш загальному виді травматизм в активному туризмі виражається як навмисна травма або смерть людини, який трапився в результаті раптового травмувального впливу в умовах активного туристського походу. Причини виникнення можна класифікувати, як об'єктивні та суб'єктивні.

Не всі фактори можна розділити на ті які не залежать від волі людини та навпаки, які залежать. Суб'єктивний фактор в більшій мірі пов'язаний з помилками та порушеннями, допущеними потерпілим, ніж об'єктивні. Як правило, на маршруті рідко бувають нещасні випадки, викликані лише одними об'єктивними причинами, наприклад – землетрусом, паводком, грозою, або ті, що пов'язані з прихованими (не піддаються попереднім виявленням) дефектами в похідному спорядженні.

Дані причини та події тісно переплітаються і взаємно впливають один на одного. Нерідко їх важко виявити і розмежувати, тому що в кожному конкретному випадку одні й ті ж обставини можуть виступати в якості об'єктивного або суб'єктивного фактору, відбиваючи закономірність та випадковість подій. Так, більш небезпечний відрізок маршруту складає

об'єктивні умови для травматизму туристів, а хто постраждає в ньому – буде значною мірою випадковість. І навпаки, травматизм недисциплінованою, неуважною і недосвідченою людиною є певною закономірністю, місце нещасного випадку відбудеться певною нагодою.

Подібна складність, взаємозалежність та комплексність факторів виникнення нещасного випадку дозволить вважати далеко не вичерпним традиційний поділ небезпек у туристському поході на дві великі групи: на небезпеки, викликані недостатньою фізичною, технічною, тактичною та морально-психологічною підготовкою учасників походу та їхньою неправильною поведінкою, на небезпеки, обумовлені рельєфом та кліматичними факторами.

Отже, базовою основою забезпечення безпеки туристів на маршрутах активного туризму є розробка та вибір маршруту туристського походу. Від того, настільки ретельно буде проведена дана робота, залежить безпечність всього походу. Процес складання маршруту можна розділити на два етапи: складання маршруту в цілому, його затвердження та детальне вивчення об'єктів, по яким проходить нитка маршруту.

Розробкою маршруту займається ініціативна група учасників на чолі з керівником. Виходячи з цілей та задач походу обирається район, час і тривалість маршруту. Визначаючи територію, необхідно враховувати можливі фінансові витрати. Виходячи з кліматичних умов вибраного району, узгоджують найкращий час проведення походу. Складання нитки маршруту починається з вивчення запропонованого регіону. Обраний район повинен відрізнятися найбільшим географічним різноманіттям. При всьому різноманітті вибору маршрутів потрібно мати на увазі оздоровчі аспекти активного туризму та його безпеку. Краще вибирати маршрути, що пролягають по негустому лісу, вздовж берегів водойм, де є найбільш сприятливі гігієнічні умови: насиченість повітря фітонцидами в хвойному лісі, що мають оздоровчу дію на дихальні шляхи; негативними іонами - поблизу води, що володіють тонізуючими і протиспазматичними діями на нервову й кровоносну системи. Усе це підвищує стійкість організму до вірусних захворювань.

На детальній карті місцевості ви намітили маршрут запланованого походу. Потім потрібно умовно розбити весь маршрут на складові частини, що відповідають дням походу чи окремим ділянкам переходів між опорними точками. Тут необхідно, якщо можливо, врахувати все: характер місцевості, сезон та умови погоди, природні перешкоди, рівень підготовки всієї групи, вагу рюкзаків, час доби тощо. Плануючи довжину переходів, варто враховувати, що для школярів молодших класів кращими є денні переходи –

7 – 13 км, для середніх підліткових класів уже можна розраховувати на 8 – 15 км, а старші школярі можуть пройти 12 – 18 км, дорослі – більше 25 км. На початку маршруту не повинно бути крутих підйомів або спусків, а максимальну крутизну бажано планувати на середину або другу третину шляху. На кінцевому етапі також не повинно бути крутих спусків, підйомів і важких переправ, так як вони можуть сприяти травматизму стомлених учасників походу. Оптимальний варіант маршруту по пересіченій місцевості – це чергування рівнинних етапів з підйомами та спусками. Таке різноманіття профілю забезпечує кращу витривалість, зменшує шанси передчасної втоми.

Ознайомитися детальніше з місцем проходження маршруту можна зі спеціальної, науково-популярної літератури, а також зі звітів попередніх груп. Для цього можна звернутися до туристичних клубів, місцевих маршрутно-кваліфікаційних комісій (МКК), де є звіти туристських груп, що раніше проходили даний регіон. Тим паче, що у звітах є відомості про особливості маршруту, природні перешкоди і способи їх подолання тощо, а також картографічний матеріал.

Після загального ознайомлення з районом приступають до викреслювання нитки маршруту, планування на дні, визначення способів пересування всередині маршруту, а також прибуття і відправлення в початковий та кінцевий пункти походу. Визначають місця ночівлі, найбільш цікаві об'єкти з точки зору географії, краєзнавства, екскурсійної справи, елементи спортивного туризму з використанням спеціального спорядження тощо. Потім, якщо в цьому є необхідність, то в раніше складений маршрут вносяться корективи та зміни. Розробляються запасні варіанти добових переходів на випадок непередбачуваних обставин, негоди тощо. Остаточний складений маршрут розглядається в установі, з якої відправляється група (школа, підприємство, ДЮОЦ тощо). Після того, як усі формальності виконані, приступають до другого етапу складання маршруту. Відповідальні за оформлення похідної документації разом з керівником приступають до її створення. До заяви додаються список учасників та нитка маршруту, також довідка керівника про наявність досвіду керівництва походом даної категорії. Якщо у членів МКК зауважень немає, то в такому разі можна сміливо вирушати в похід. Члени МКК рекомендують контрольно-рятувальну службу (КРС), де необхідно стати на облік перед виходом на маршрут і місця контрольно-рятувальних загонів (КРЗ) або КРС всередині маршруту. Тут можна завжди отримати допомогу при нещасному випадку чи в надзвичайній ситуації.

У багатьох випадках під час проведення туристських походів, також занять та змагань з туристської техніки з метою забезпечення безпеки учасників необхідно застосувати ряд прийомів для організації страхування.

Від уміння правильно організувати подолання природних перешкод залежить безпека, здоров'я і життя всіх учасників походу.

Більшість керівників груп для походів з учнівською молоддю вибирають досить прості маршрути. Проте навіть у легких походах можуть скластися такі обставини, що поставлять групу в дуже скрутне становище. Стисла характеристика району подорожі дає можливість спланувати маршрути походів з урахуванням рельєфу різних хребтів, полонин, їх природних особливостей та клімату. Нижче ми зупинимося на основних небезпеках, характерних для туристських походів в умовах гірського рельєфу, при переправах через річки, на відкритій місцевості в спеку та грозу, переходах через лісові хащі й болота. Умовно поділимо їх на фактори, обумовлені рельєфом місцевості, та фактори, обумовлені кліматичними умовами. Дві третини всіх нещасних випадків у горах пов'язані саме з природними факторами.

Походи в гірській місцевості значно складніші й небезпечніші. Нелегке пересування по гірській місцевості ускладнюється різкими коливаннями метеорологічних умов, значною висотою над рівнем моря, що викликає кисневе голодування, тощо. В таких умовах вимоги до засобів безпеки руху висувуються на перший план та потребують ретельної підготовки від кожного учасника спортивного походу, насамперед від керівника групи. Навіть на трав'янистих схилах можуть створитися умови, які вимагають застосування страхування та великої безпеки пересування.

**Висновки.** Отже, для забезпечення безпечних умов здійснення спортивного туристського походу, потрібно дотримуватися низки факторів. Забезпечення держави досвідченими інструкторами туристського супроводу. Проводити певні курси для провідних спеціалістів даної галузі. Дотримуватися вище зазначених рекомендацій до складання нитки маршруту спортивного туристського походу. Організовано вибирати район походу, погодні умови тощо. Знати рекомендації для безпечного проходження маршруту в гірській місцевості.

#### **Список використаних джерел**

1. Абрамов В. В. Спортивный туризм. Х.: ХНАМГ. 2011. 367 с.
2. Булашев А. Я. Спортивный туризм. Харьков. ХГАФК, 2009. С. 194.